

Kontrollkäik Politsei- ja Piirivalveameti Lõuna prefektuuri korrakaitsebüroo arestimaja Valga ja Võru kambrisse

(1) 03.04.2014 viisid õiguskantsleri nõunikud läbi etteteatamata kontrollkäigu Politsei- ja Piirivalveameti Lõuna prefektuuri korrakaitsebüroo arestimaja Valga ja Võru kambrisse (edaspidi ka vastavalt Valga kamber ja Võru kamber). Kontrollkäigule kaasas õiguskantsler erialaasjatundjana päästeametniku, kelle ülesandeks oli tuleohutusnõuete järgimise kontrollimine mõlemas hoones.

Nii Võru kui ka Valga kamber on Politsei- ja Piirivalveameti struktuuriüksused, kus viibivad isikud, kelle suhtes käib kriminaalmenetlus (vahistatud ja ka need süüdimõistetud, kelle suhtes käib uus kriminaalmenetlus), arestiaalsused, kriminaalmenetluses kahtlustatavana kinni peetud isikud, väärtemenetluse raames kinni peetud isikud ning kainenemisele toimetatud isikud.

Varasemalt on õiguskantsler kontrollinud Võru ja Valga kambrid kolmel korral (22.08.2007, 15.10.2009 ja 01.03.2011).

Kinnipidamiskohti, ilma kainenamiseks mõeldud kohtadeta, on Võru kambris 23 ja Valga kambris 21. Mõlema kambri täituvus on 2014. a kolme esimese kuu jooksul olnud keskmiselt 50 protsendi ringis.¹ Kontrollkäikude ajal viibis Võru kambris 6 kinnipeetut² ja Valgas 9.

Mõlemas hoones on kahte liiki kambreid: kinnipidamiskambrid (Võrus 7 ja Valgas 10³) ning ilma sisustusega kainenamiskambrid (Võrus 3 kainenamiskambrid ja Valgas 2). Hoonetes on lisaks ametnike tööruumid, lühiajaliste kokkusaamiste ruumid/menetlustoimingute ruumid, toidujagamiseks mõeldud köök ning kinnipeetute pesemisruum.

Kambrite personal koosneb politseiametnikest ja politseiteenistuses mitteolevatest töötajatest (spetsialistid). Kambrites puuduvad tervishoiutöötajad ning seetõttu ei teosta kinnipeetutele kambrisse saabumisel esmast tervisekontrolli tervishoiutöötaja, vaid ametnikud küsitlevad kinnipeetut tema tervises seisundi osas ning täidavad vastava ankeedi, mis lisatakse kinnipeetu isiklikele dokumentidele.

(2) Kontrollkäigul kontrollis õiguskantsler, täites ühtlasi piinamise ning muu julma, ebainimliku või inimväärlikust alandava kohtlemise ja karistamise vastase konventsiooni fakultatiivse protokolliga artiklis 3 sätestatud riigi ennetusametuse funktsiooni, kuidas on tagatud inimeste põhiõigused ja -vabadused.

(3) Kontrollkäigu raames intervjuusid kinnipeetutega läbi ei viidud. Küll aga kontrolliti mõlemas politseihoones eriliigilisi kambreid. Kontrollkäikudel külastati mõlemas hoones lisaks kambritele politseijaoskonna korrapidaja ruumi, toidujagamiseks mõeldud ruumi, pesemisruumi, lühiajaliste kokkusaamiste ruume/menetlustoimingute ruume ja ametnike tööruume.

¹ Õiguskantslerile Politsei- ja Piirivalveameti poolt edastatud igakuise statistika kohaselt.

² Mõistet „kinnipeetu“ on käesolevas kirjas kasutatud siseministri 27.09.2011 määruse nr 21 „Arestimaja sisekorraeskiri“ § 2 lg 2 tähenduses.

³ Lisaks üks kamber, mis on kohaldatud jalutuskambriks ja milles kinnipeetud viibivad vaid värskes õhus viibimise ajal.

Samuti kontrolliti mõlemas politseihoones kõikide kontrollkäigu ajal kambrites viibinud kinnipeetute isiklike toimikuid ja muid materjale (sh kinnipeetutele tutvumiseks antavaid õigusakte). Pisteliselt kontrolliti kambrite töö arvestuse raamatut ja jobeseisundis isikute käinema toimetamise kohta koostatud protokolle. Vesteldi ka ametnikega, sh Võru politseijaoskonna juhiga. Päästeametnik kontrollis hoonete vastavust tuleohutusnõuetele.

(4.1) Kinnipidamistingimused

Kontrollkäigul selgus, et nii Võru kui ka Valga kamber on võrdlemisi amortiseerunud ning puudulikud kinnipidamistingimused piiravad osaliselt õigusaktides kinnipeetule ettenähtud õigusi.

Võru kambri puhul võib esile tuua loomuliku valguse puudumise osades kambrites, õigusaktides ette nähtud mööbliesemete (nt laud) puudumise, eraldi öövalgustuse puudumise kambrites jne. Eelmisel õiguskantsleri kontrollkäigul tuvastatud kambriseinte hallitus oli kõrvaldatud, kuna 2013. aastal värviti üle kambrite seinad ja põrandad. Samuti renoveeriti oluliselt möödunud aastal ventilatsioonisüsteemi. Kontrollkäigul kinnitas Võru politseijaoskonna juht, et kogu politseihoone, sh arestimaja kambrid, kolitakse ca 1 aasta pärast valmivasse uude politseihoonesse. Taolist plaani on kinnitanud ka Siseministerium.⁴

Valga politseihoones on mõne kambri kinnipidamistingimused samuti puudulikud. Peamiselt väljendub see õigusaktides ette nähtud kambri sisustuselementide puudumises (nt laud ja tool). Rõhutamist väärrib asjaolu, et ca pooltes Valga politseihoone kambrites puudub aken ja seetõttu ei ole tagatud loomuliku valguse juurdepääs. Samas tuleb positiivse asjaoluna märkida, et Valga kambri kinnipidamistingimusi pidevalt parandatud. Eelmises kontrollkäigu kokkuvõttes tõdes õiguskantsler, et Valga kambri on paigaldatud uued aknad, ukSED, ventilatsioon ja valgustus.

Märkimist väärrib, et mõlemas politseihoones on puudevast jalutushoovist tingitud leevendatud n-õ vabaõhukambrite loomisega. Tegemist on mõlemas politseihoones ühe kambri, mille aknad on eemaldatud ning isikud saavad seal viibides (1 tund ööpäevas) olla värskes õhus.

Kinnipidamiskohtades kinni peetud isikute inimväärkuse austamise nõue tuleneb eelkõige Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni artiklist 3 ja põhiseaduse (PS) §-st 18. Euroopa Inimõiguste Kohtu praktika⁵ kohaselt koheldakse kinnipeetavat inimväärkust

⁴ Turvalisuspoliitika 2014. Kokkuvõte „Turvalisuspoliitika põhisuundade aastani 2015“ täitmisest 2013. aastal. Siseministerium 2014, lk 52.

⁵ Nt EIÕK 08.11.2005 otsus asjas *Alver vs. Eesti Vabariik*; 18.11.2008 otsus asjas *Savenkovas v. Leedu*, p 78-79: „The Court further recalls that, according to its case-law, ill-treatment must attain a minimum level of severity if it is to fall within the scope of Article 3 of the Convention. The assessment of this minimum level of severity is relative; it depends on all the circumstances of the case, such as the duration of the treatment, its physical and mental effects and, in some cases, the sex, age and state of health of the victim. Furthermore, in considering whether treatment is "degrading" within the meaning of Article 3, the Court will have regard to whether its object is to humiliate and debase the person concerned and whether, as far as the consequences are concerned, it adversely affected his or her personality in a manner incompatible with Article 3. Even the absence of such a purpose cannot conclusively rule out a finding of a violation of Article 3 [---]. The Court has consistently stressed that a breach of Article 3 of the Convention would generally involve suffering and humiliation beyond that which are inevitably connected with a given form of legitimate treatment or punishment. Measures depriving a person of his or her liberty may often involve such elements. Thus, under this provision, the State must ensure that a person is detained in conditions which are compatible with respect for human dignity, that the manner and method of the execution of the measure do not subject the individual to distress or

alandavalt siis, kui põhjustatud kannatused ja alandus ületavad sellise taseme, mida seostatakse tavaliselt seadusliku karistusega.⁶ Kinnipidamistingimused peavad olema sellised, mis tagaksid kinnipeetu tervise ja heaolu säilimise. Seejuures tuleb kinnipidamistingimuste hindamisel ennekõike arvesse võtta asjaolude koosmõju, nt kambrite sisustus, hügieenilisus ja isiku kinnipidamiskohta paigutamise kestus. Olulised võivad olla ka kinnipeetu sugu, vanus ja tervislik seisund. Seejuures ei oma tähtsust ametivõimude tegevuse eesmärk, s.t asjaolu, et ametivõimudel ei ole olnud eesmärki isikut alandavalt kohelda. Eesmärgi puudumine ei välista riigipoolset Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni art 3 rikkumist.

Euroopa Nõukogu Ministrite Komitee soovitus Rec(2006)2 „Euroopa vanglareeglistiku“ kohta (edaspidi EVR) preambulis on toonitunud, et vabaduskaotusliku karistuse kohaldamine ja kinnipeetavate kohtlemine eeldab julgeolekuabinõude ja distsipliiniga arvestamist, kuid samal ajal tuleb tagada vanglas tingimused, mis ei riiva inimväärikust. EVR punkti 18.1 kohaselt tuleb kinnipeetava majutamisel austada tema inimväärikust, tagada võimalikul määral tema privaatsus, tervishoiu ja hügieeninõuete järgmine, ventilatsioon, valgustus ja küte. EVR punkt 4 rõhutab, et rahaliste vahendite puudumine ei õigusta selliseid vanglatingimusi, millega rikutakse kinnipeetavate inimõigusi.⁷

Ka Riigikohus on toonitanud, et inimväärikus on kõigi isiku põhiõiguste alus ning põhiõiguste ja -vabaduste kaitse eesmärk. Inimväärika kohtlemise nõue laieneb ka kinnipeetavatele.⁸

Eesti õiguses sisalduvad olulisemad nõuded arestimaja kinnipidamistingimustele vangistusseaduses ja siseministri 27.09.2011 määruses nr 21 „Arestimaja sisekorraeeskiri“ (ASkE). Nagu eelnevalt sedastatud, on nii Valga kui ka Võru kambri puhul peamiseks probleemiks ASkE § 13 lõikes 1 sätestatud kambri sisustuse mõne elemendi puudumine. Lisaks neile on üheks kitsaskohaks loomuliku valguse juurdepääsu võimaldava akna puudumine mõlema politseihoone osadest kambri. Mõlemas kambri puudub jalutushoov.

Õiguskantsler möönab, et akna olemasolu siseministri 27.09.2011 määrus nr 21 „Arestimaja sisekorraeeskiri“ otsesõnu ei nõua, kuid vangistusseaduse (VangS) § 45 lg 1 lause 2 kohaselt peab kambri olema aken ja kunstlik valgustus, mis kindlustab ruumi piisava valgustatuse.⁹

Loomuliku valguse olemasolu kinnipidamiseks mõeldud kambrites näevad ette ka mitmed rahvusvahelised dokumendid ja -soovitused. Viimastest tasub esile tuua näiteks EVR p 18.2, mis rõhutab, et aken peab kambri olema sedavõrd suur, et võimaldaks piisava loomuliku valguse juurdepääsu kambri hulgal, mis lubaks kinni peetaval isikul mh lugeda. Euroopa piinamise ja ebainimliku või alandava kohtlemise või karistamise tõkestamise komitee (CPT) koostatud standardite punkti 42 kohaselt tuleb möönda, et politseis vahi all pidamine on üldjuhul võrdlemisi lühiajaline. Seetõttu ei saa nõuda, et politseiasutuste kinnipidamistingimused oleksid võrdsel tasemel teiste kinnipidamisasutustega, kus inimesi

hardship of an intensity exceeding the unavoidable level of suffering inherent in detention and that, given the practical demands of imprisonment, the prisoner's health and well-being are adequately secured.“

⁶ Analoogselt nt RKHKm 06.09.2007, nr 3-3-1-40-07, p 12: „Kinnipeetavad peavad vangla julgeoleku huvides taluma nii eesmärgipäraseid läbiotsimisi kui ka nende tavapäraseid tagajärgi.“

⁷ Kätesaadav arvutivõrgus:

[https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=Rec\(2006\)2&Sector=secCM&Language=lanEnglish&Ver=original&BackColorInternet=9999CC&BackColorIntranet=FFBB55&BackColorLogged=FFAC75](https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=Rec(2006)2&Sector=secCM&Language=lanEnglish&Ver=original&BackColorInternet=9999CC&BackColorIntranet=FFBB55&BackColorLogged=FFAC75)

⁸ RKHko 22.03.2006, nr 3-3-1-2-06, p 10.

⁹ VangS § 156 lg 3 sätestab, et isiku kinnipidamisele arestimajas kohaldatakse vangistusseaduse sätteid eelvangistuse ja aresti täideviimise kohta.

võidakse hoida pikema aja vältel. Siiski tuleks seal tagada elementaarne olme. Kõigi politsei arestikambrite suurus peaks vastama sinna paigutatud isikute arvule, seal peaks olema piisav, eelistatult loomulik valgustus (so sobiv lugemiseks, va ajal, mis on määratud magamiseks) [--].¹⁰

Kuna kontrollkäigu ajal kasutuses olnud Võru politseihoone suletakse tõenäoliselt järgmisel aastal, siis kõnealuse hoone kinnipidamistingimuste suuremahulise parandamise osas õiguskantsler hetkel soovitude ja ettepanekute tegemisest loobub, kuid rõhutab, et kuni uue hoone valmimiseni, tuleb tagada kinnipeetutele siiski maksimaalselt põhiõigusi austavad tingimused (mh paigutada kinnipeetuid kambritesse, milles tingimused vastavad nõuetele).

Valga kamber jääb aga teadaolevalt kasutusse – kontrollkäigul ei selgunud, et politseil oleks lähitulevikus plaanis rajada Valga linna uut politseihoonet. Seega peab kinnipidamistingimuste parandamine antud hoones jätkuma. Sealhulgas tuleks varustada politseihoone kambrid õiguskorras nõutavate sisustuselementidega (nt laud, istekoht jne). Teiseks tuleb esile tuua Valga kambris kinnipeetute värskes õhus viibimise korraldust. Kindlasti väärib taaskord tunnustamist jalutushoovi puudumise kompenseerimiseks rajatud n-ö jalutuskamber. Samas on tegemist ajutist laadi lahendusega, mis täielikult ei korva jalutushoovi puudumist.

Valga kui ka Võru kambris on täituvus võrdlemisi madal, mis võimaldab teatud juhtudel paigutada kinnipeetuid politseihoonetes kambritesse, kus kinnipidamistingimused on paremad (nt aknaga kambritesse). Lisaks peaks Valga kambris kuni kinnipidamistingimuste paranemiseni ja praeguses Võru kambris kuni selle sulgemiseni, hoidma kinnipeetuid võimalikult lühiajaliselt.

Õiguskantsler teeb ettepaneku Politsei- ja Piirivalvemeti Lõuna prefektuurile jätkata Valga kambris kinnipidamistingimuste parandamist ja kaaluda jalutushoovi rajamise võimalust. Samuti soovib õiguskantsler võimalusel eelistada kinnipeetute paigutamiseks Valga ja Võru politseihoonetes kambreid, mille kinnipidamistingimused on paremad ning hoiduda isikute pikemaajalisest kinnipidamisest kõnealustes hoonetes.

(4.2) Kinnipeetuga seonduvate dokumentide koostamine

Kontrollkäigul kontrolliti mõlemas politseihoones kõikide kinnipeetute isiklike toimikuid. Seejuures keskenduti kolmele asjaolule: isikule tema õiguste ja kohustuste tutvustamisele, isiku lähedaste teavitamisele tema kinnipidamisest ning isikule tervisekontrolli teostamise dokumenteerimisele.

Eelnevalt loetletud tegevustega seonduvate dokumentide kontrollimisel selgus järgnev:

1. Valga kamber

a. vahistatu A.L. materjalidest ei nähtunud, kas tema kinnipidamisest lähedasi teavitati, lisaks võib küsitav olla see, millises keeles isikule tema õigusi ja kohustusi tutvustati, kuna tegemist oli läti emakeelega isikuga ning tema allkiri oli eestikeelsel õiguste ja kohustustega tutvumise aktil;¹¹

¹⁰ CPT standardid, CPT/Inf/E(2002)1 – Rev. 2013, lk 7, p 42. Kättesaadav arvutivõrgus: <http://www.cpt.coe.int/en/documents/eng-standards.pdf>.

¹¹ Materjalidest nähtus, et isiku kinnipidamisel osales tõlk.

- b. vahistatu H.E. puhul võib samuti küsitav olla see, millises keeles isikule tema õigusi ja kohustusi tutvustati, kuna tegemist oli läti emakeelega isikuga ning tema allkiri oli eestikeelsel õiguste ja kohustustega tutvumise aktil;¹²
- c. arestialuse A.M. materjalidest ei nähtunud, kas tema kinnipidamisest lähedasi teavitati;
- d arestialuse T.K. materjalidest ei nähtunud, keda tema kinnipidamisest teavitati;
- e. arestialuse A.A. materjalidest ei nähtunud, kas tema kinnipidamisest lähedasi teavitati ning kas talle tutvustati tema õigusi ja kohustusi.

2. Võru kamber

- a. vahistatu R.S. kinnipidamise kohta koostatud dokumentidest (kinnipidamise protokollist) ei nähtunud, et talle oleks teostatud arestimajja saabumisel tervisekontroll;
- b. kinnipeetava K.O. materjalidest ei nähtunud, kas tema kinnipidamisest lähedasi teavitati, kas talle tutvustati tema õigusi ja kohustusi ning tema kinnipidamise kohta koostatud dokumentidest (kinnipidamise protokollis) ei nähtunud, et talle oleks teostatud arestimajja saabumisel tervisekontroll;
- c. vahistatu J.K. materjalidest ei nähtunud, kas talle tehti arestimajja saabumisel tervisekontroll.

Ka varasemalt on õiguskantsler nii Valga kui ka Võru kambris kinnipeetutega seotud dokumentide koostamist kontrollinud. Eelmise kontrollkäigu kokkuvõttes tõi õiguskantsler esile, et mõlemas kambris esines mõningal määral probleeme kinnipeetutega seotud dokumentide korrektse vormistamisega.¹³ Sama rõhutas õiguskantsler ka oma 2009. aasta kontrollkäigu kokkuvõttes Valga ja Võru kambrisse.¹⁴ Eelneva tõttu ei pea õiguskantsler vajalikuks dokumentide täitmist puudutavat õiguslikku argumentatsiooni siinkohal taas korrata.

Õiguskantsler teeb Politsei- ja Piirivalvemeti Lõuna prefektuurile ettepaneku juhtida Valga ja Võru kambri ametnike tähelepanu kinnipeetuga seotud dokumentide (eelkõige õiguste tutvustamise, lähedaste teavitamise ja terviseseisundi fikseerimise) korrektse täitmise vajalikkusele.

(4.3) Tuleohutus

Ringkäigul Võru ja Valga kambris ning vestlusest ametnikega selgus rida probleeme tuleohutuse tagamisega kõnealustes politseihoonetes. Kontrollkäigule kaasatud päästeametniku arvamuses esitati järgmised tähelepanekud ja kitsaskohad:

1. Valga kamber

- a. Hoone on varustatud automaatse tulekahjusignalisatsioonisüsteemiga (ATS), mille viimane hooldus teostati AS G4S-i poolt 25.02.2014, kuid ATS keskseadele ei ole tagatud hõlpsat juurdepääsu. Siseministri 07.01.2013 määruse nr 1 „Nõuded tulekahjusignalisatsioonisüsteemile ja ehitised, kus tuleb automaatse tulekahjusignalisatsioonisüsteemi tulekahjuteade juhtida Häirekeskusesse“ (edaspidi määrus)

¹² Materjalidest nähtus, et isiku kinnipidamisel osales tõlk.

¹³ Õiguskantsleri 05.04.2011 kiri nr 7-7/110490/1101755 ja sellele lisatud Võru ja Valga kambri kontrollkäigu kokkuvõtte punkt 4.1.

¹⁴ Õiguskantsleri 16.11.2009 kiri nr 7-7/091829/0906975 ja sellele lisatud Võru ja Valga kambri kontrollkäigu kokkuvõtte punktid 4.1 ja 4.2.

§ 13 lg 1 punktist 1 tuleneb nõue, et ATS-i keskseade tuleb paigutada kohta, mis on kergesti juurdepääsetav päästemeeskonnale ning omanikule.

b. ATS keskseadme juures ei olnud kontrollimise ajal kajastatud süsteemi hooldaja nime. Määruse § 26 lõike 1 kohaselt peab hooldaja nimi ja telefoni number olema püsivalt keskseadme juures nähtaval.

c. Politseihoone arestimaja osasse paigaldatud ventilatsioonisüsteem osutus kontrollimisel hooldatuks, kuid ventilatsioonisüsteem ja ATS ei ole omavahel seotud ja ATS ei lülita ventilatsioonisüsteemi arestimajas välja (määruse § 6 lg 6).

d. Kontrollimisel selgus, et kinnipidamiskohale omaselt on evakuatsioon arestimajast raskendatud. Evakuatsiooniteel paiknev uks on arestimaja eripärast tingituna lukustatud. Evakuatsiooni teed ei ole kergesti läbitavad (evakuatsiooniteed blokeerivad mitmekordsed trellid, mille võtmed ei asu arestimaja töötajate käes). Puudub evakuatsioonivalgustus.

2. Võru kamber

a. Kontrollimisel selgus, et politseihoone arestimaja ossa on paigutatud üks 6 kg ABC tüüpi tulekustuti. Olukorras, kus arestimajas ja kambrites puudub tulekahjusignalisatsioon ning kambrites tohib suitsetada, on üks tulekustuti ebapiisav. Tulekustutile ei olnud kontrollimise ajal tagatud vaba juurdepääs.

b. 2013. a lõpus paigaldati arestimajja ventilatsioonisüsteem. Kuna arestimajas puudub tulekahjusignalisatsioonisüsteem, siis võimaliku tulekahju puhkemise korral ei lülitu ventilatsioonisüsteem välja.

c. Sarnaselt Valga kambrile on ka Võru kambris evakuatsioon raskendatud. Evakuatsiooniteel paiknev uks on arestimaja eripärast tingituna lukustatud. Evakuatsiooniteed ei ole kergesti läbitavad (mitmekordsed trellid, mille võtmed ei asu arestimaja töötajate käes). Evakuatsioonitee läbib trepikoda, millest pole moodustatud eraldi tuletõkkeseptsiooni. Puudub evakuatsioonivalgustus.

d. Arestimaja osas puudub tulekahjusignalisatsioon. Kahest arestimaja kainestuskambrist väiksem on varustatud peahoone autonoomse tulekahjusignalisatsioonisüsteemi suitsuanduriga, suurem kainestuskamber aga on suitsuanduriga varustamata (andur paikneb kambri ees olevas koridoris).

Päästeametnik tõi oma arvamuses välja Võru kambri kohta, et Riigi Kinnisvara AS poolt 2013. a Päästeametile esitatud enesekontrolli tuleohutusaruandes on välja toodud puudused ja ajad nende likvideerimiseks kõnealus hoonetes:

- 1) osalise autonoomse tulekahjusignalisatsioonisüsteemi täiendamine – 31.12.2014;
- 2) puuduoleva evakuatsioonivalgustuse paigaldamine – 31.12.2014;
- 3) evakuatsiooni trepikodade moodustamine – 31.12.2014;

Arvestades uue Võru politseihoone kavandatavat avamist 2015. a, saavad enamus eelnevalt esile toodud probleeme lahenduse.

Õiguskantsler teeb Politsei- ja Piirivalveameti Lõuna prefektuurile ettepaneku arvestada erialaasjatundja poolt esitatud tuleohutusosalaste tähelepanekutega ning vastavalt parandada eelkõige Valga kambri tuleohutust aga arvestada kuni uue Võru politseihoone valmimiseni ka hetkel kasutuses oleva Võru kambri kohta antud hinnangut.

(5) Kokkuvõtteks

Kontrollkäigu tulemusel teeb õiguskantsler isikute põhiõiguste tagamiseks kolm ettepanekut ja ühe soovitusel Politsei- ja Piirivalveameti Lõuna prefektuurile.